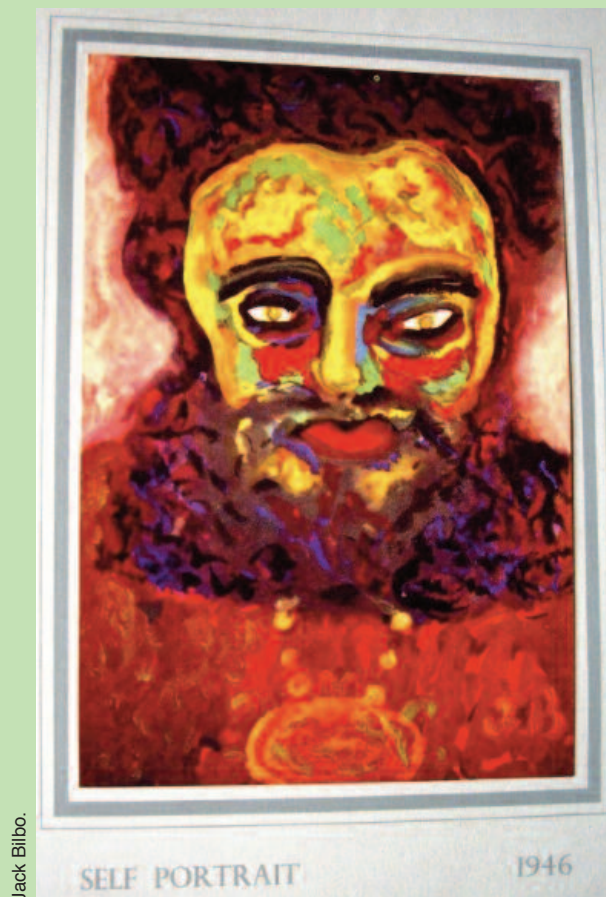

Jack Bilbo i una Cala Rajada increïble Turisme i contraban

Miquel Llull
Bibliotecari del Golea

LA BIBLIOTECA DEL GOLEA
Capdepera
2017

Sumari

0. Introducció

1. VIATGERS: IL·LUSTRATS I ROMÀNTICS

2. UN ALTRE TIPUS DE VIATGERS: ELS EXILIATS

Cala Rajada

3. JACK BILBO: UNA PETITA BIOGRAFIA EXHUBERANT

Neixement i joventut

Al Capone (?)

Alemanya, viatges i aventures

Cala Rajada, Sitges i la guerra civil

Anglaterra i la guerra mundial

Un nou Artista

4. JACK BILBO I UNA CALA RAJADA INCREÏBLE: TURISME I CONTRABAN

Introducció

El turisme

El bar Wikiki i els seus clients estraforaris

El contraban: Joan March omnipresent

La visió de Bilbo

5. JACK BILBO: LLUMS I OMBRES

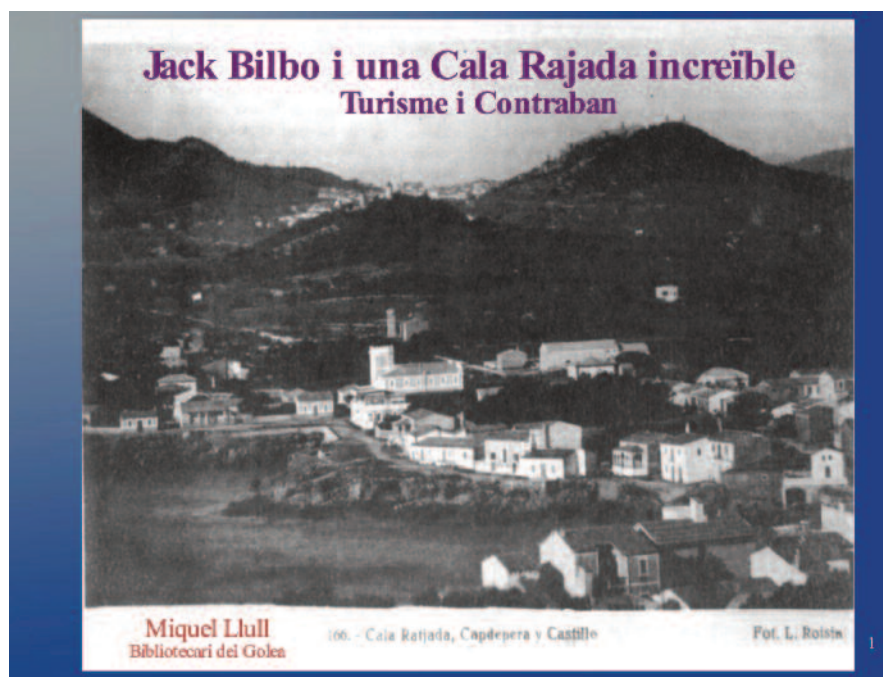
6. BIBLIOGRAFIA

7. APÈNDIX

7.1. Versió catalana de Biel Mir dels dos capítols de l'Autobiografia (1948) de Jack Bilbo en què parla de Capdepera i Cala Rajada.

7.2 Versió catalana de Francesca Pasqual de "The Strange Story of the Miracle of the Mediterranean", publicat dins *Out of my Mind*, el 1946.

7.3 Versió catalana de Francesca Pasqual del Pròleg de Henry Miller, publicat el 1965 a *Rebel aus Leidenschaft*.

A finals d'estiu. Quan els arbres es vesteixen amb el cromatisme de la fruita madura. Quan les fulles perden la brillantor i comencen la singladura cap als grocs. I cap als ocres. Quan el crit de la terra és rabiosament intens.

JOAN RAI

0. INTRODUCCIÓ

En aquesta comunicació tractarem de fer una primera aproximació gabbellina a la biografia de Jack Bilbo [Hugo Baruch], fent especial esment a la seva vinculació amb Cala Rajada, on s'hi va estar una llarga temporada entre 1932 i el maig de 1933.

També tractarem d'analitzar breument la seva visió de la nostra terra que es desprèn dels seus escrits i tractarem de confrontar-los amb la realitat. Ho farem utilitzant textos d'historiadors i d'escriptors.

Prèviament, però, farem un petit repàs als viatgers i la literatura de viatges que ha inundat les nostres biblioteques al llarg d'aquests darrers segles.

Finalment, a l'apèndix, presentarem la traducció de dos capítols de la biografia d'aquest homenot, un petit conte que fa referència als nostres mariners i a les nostres costes i el pròleg d'un dels seus llibres –potser el darrer– signat per Henry Miller.

1. VIATGERS: IL·LUSTRATS I ROMÀNTICS

Això de viatjar és, en veritat, una cosa més antiga que el pastar i això de deixar-ne testimoni també. Els llibres de viatges són un gènere que s'ha conreat al llarg de gairebé tota la història: què eren sinó molts dels llibres dels clàssics? Una mescla d'història i geografia on el component aventurer i mitològic hi tenia una gran empremta.

Fou al llarg del segle XVII i XVIII quan els llibres de viatges entren en una mena d'especialització que finalment culminarà amb dos tipus de viatgers i dos tipus d'obres: els il·lustrats i els romàntics.

Els primers observen per a treure'n unes conclusions utilitàries; els segons, en canvi, observen per a interioritzar allò que veuen i treure'l en forma de poesia o de somni, i tots dos serviran, però, per a una causa que ha transformat el món des del XIX fins ara mateix: el colonialisme, perquè darrera els viatgers hi venen els militars, els enginyers, els constructors, els religiosos... tots ells manejats a distància per aquests grans constructors de quimeres que són els banquers.

Les illes Balears, i Mallorca concretament, han estat, curiosament, una terra molt visitada i molt descrita i comentada. Basta veure la llarga llista de llibres catalogats per Joan Miquel Fiol Guiscafré *De Balearibus...* per adonar-se'n.

Ara bé, l'entrada en funcionament dels vaixells a vapor, primer el *Rey Don Jaime* (1834) i més tard *El Mallorquín* (1837),¹ facilitaren els viatges fins al nostre port de la ciutat de Mallorca i, per tant, augmentaren les visites de viatgers disposats a descriure els nostres paisatges i també la nostra gent, la nostra ànima, ja que com diu George Sand: "Ningú no posarà en dubte que el més interessant per observar en un país estranger són els homes".² Ah, i també els porcs! Perquè els porcs foren, encara més que les persones, qui més utilitzaren *El Mallorquín* per anar a morir a Barcelona per a convertir-se en botifarra blanca i en botifarra negra, en una mena de pancatalanisme a través del porc. Com diu la senyora George:

Els mallorquins, segles a venir, anomenaran aquest segle l'edat del porc, com els musulmans compten en la seva història l'edat de l'elefant.³

Els nostres viatgers també es poden classificar per nacionalitats, sobretot en anglesos, alemanys i francesos.

Dels primers destaca Charles Toll Bidwell, que publicà el seu llibre *The Balearic Islands*⁴ el 1876, i Charles William Wood que publicà *Letters from Mallorca* el 1888.

Dels alemanys, l'Arxiduc Lluís Salvador és, sens dubte, una referència obligada i monumental ja que el seu *Die Balearen* (1869-1891) constitueix, possiblement, el primer estudi sistemàtic i global del nostre món insular, tant en la seva vessant utilitària com en la vessant còsmica i literària. Però també cal destacar un antecedent, la del metge i naturalista Hermann Alexander Pagenstecher, que publicà el 1867 *Die Insel Mallorca*.⁵

Dels francesos evidentment la senyora George Sand és la més coneguda, però André Grasset de Saint-Sauver va publicar el 1807 el seu llibre

1 FRONTERA, Guillem (1994), p. 21.

2 FRONTERA, Guillem (1994), p. 111.

3 SAND, George (1993), p. 49.

4 Versió catalana a: BIDWELL, Charles Toll (1997).

5 Versió espanyola a: PAGENSTECHER, H. A. (1989).

Voyage dans les îles Baléares et Pithiuses,⁶ possiblement per encàrrec de Napoleó,⁷ la qual cosa és un clar exemple del que dèiem abans sobre els fins utilitaris dels viatges.

El cas Sand és molt curiós, ja que només va estar a Mallorca 3 mesos i 1 setmana amb els seus fills i el compositor Chopin, i el que de bon començament era una diatriba contra els mallorquins, s'ha acabat convertint en un gran *spot* publicitari que dura, dura i dura... Deia Sand dels mallorquins:

[El mallorquí] Enganya, estafa, menteix, insulta i pillà sense el més petit conflicte de consciència. Un estranger, per a ell, no és un home. No furtarà mai una oliva al seu compatriota: d'enllà les mars, la humanitat no existeix en els dissenys de Déu més que per portar petits profits als mallorquins.⁸

I, a més, va anomenar la nostra illa com la illa de les Moneies, i ara les Moneies han baixat dels arbres i s'han trobat que viuen en una gran Ciutat cosmopolita i no se'n saben avenir!

2. UN ALTRE TIPUS DE VIATGERS: ELS EXILIATS

És un fet conegut que els règims totalitaris solen donar entre els seus resultats una diàspora de part dels seus ciutadans rebaixats a la categoria de súbdits. El cas de la l'Alemanya nazi no podia ser una excepció i ja des d'abans de la presa del poder oficial, alguns d'aquests ciutadans agafen el camí de l'exili, primer voluntari i després forçat. És el cas, per exemple, d'Albert Vigoleis Thelen, que ja el 1931 abandona Alemanya per anar a Holanda.

De per què molts d'aquests exiliats alemanys escolliren Mallorca per passar el seu exili, o si més no una part d'ell, no és l'objecte d'aquesta comunicació, però cal destacar que el 1933 tres mil alemanys residien a Palma⁹ i, a més, que «després del 1933, [Mallorca] es converteix en una espècie de lloc de residència controlat per les 'noves' autoritats nazis, una ratera de la qual és extremadament difícil escapar».¹⁰

L'abans esmentat Vigoleis Thelen va publicar un llibre que ha esdevengut molt important per a conèixer els moviments de la colònia alemanya a Mallorca i les autoritats que suposadament la representaven, encara que el llibre és molt més que un simple testimoni personal. Per ell hi desfilen molts personatges indígenes, però també molts altres d'estrangers, com

6 Versió catalana a: GRASSET DE SAINT-SAUVER, André (2008).

7 FRONTERA, Guillem (1994), p. 131

8 SAND, George (1993), p. 205-206.

9 GARCIA BONET, Germà (2010), p. 176.

10 GARCIA BONET, Germà (2010), p. 173.

Robert Graves, i concretament d'altres d'exiliats alemanys com els comtes Kessler i Keyserling.

Cala Rajada

Diu García Bonet al seu darrer llibre: «Les Balears van ser interessants per altres motius, ja que van allotjar preferentment escriptors, periodistes i artistes [famosa és la colònia alemanya a Cala Rajada] que resultaven persones *non gratas* per la seva orientació política o ascendència jueva». ¹¹ La qual cosa ens acosta al tema que més interessa avui: els alemanys exiliats que residiren a Cala Rajada i que han deixat constància escrita o gràfica de la seva estada. Però tampoc hem d'oblidar, que al costat d'aquests exiliats també hi havia els espies nazis que els vigilaven.

L'inventari d'aquest col·lectiu és ampla i sorprenent, en veure com un lloc tan reduït com el llogaret de Cala Rajada pogués reunir tants personatges que tenien moltes altres coses en comú, però sobretot en destacava una i és que no podien tornar a Alemanya sense posar en perill la seva vida i que tots, d'una manera o altra, eren antifeixistes. Per a ampliar la informació sobre aquests personatges seria interessant la lectura de *Der Inselgarten* de Reinhard Andress. ¹²

Aquest inventari provisional és el següent:

- Franz Blei (1871-1942), definit per García Bonet com a bibliòfil, traductor, satíric i escriptor de memòries, ¹³ del qual se'n farà una comunicació en aquestes Jornades.
- Karl Otten (1889-1963), escriptor expressionista, la novel·la del qual, *Torquemadas Schatten* està ambientada a Cala Rajada al començament de la guerra civil, i del qual Josep Massot i Muntaner en parla en alguns dels seus llibres, no gaire bé per cert. ¹⁴ Pere Joan Tous pensa d'una manera més positiva d'aquesta novel·la. ¹⁵
- Heinz Kraschutzki (1891-1982), militar pacifista i divulgador de les seves idees, desnacionalitzat pels nazis, va fundar un negoci de ràfia a Cala Rajada. Condemnat a presó perpètua en la Causa 104/38, ¹⁶ va passar nou anys en les presons franquistes i va escriure unes memòries on va contar la seva experiència. ¹⁷
- Arthur Segal (1875-1944), pintor originari de Romania i de família jueva, va ser primer influenciat per l'impressionisme i més tard per l'expressionisme i el dadaisme. ¹⁸

¹¹ GARCIA BONET, Germà (2010), p. 187.

¹² ANDRESS, Reinhard (2001).

¹³ GARCIA BONET, Germà (1991), p. 30.

¹⁴ MASSOT I MUNTANER, Josep (1990), p. 87-89, i també MASSOT I MUNTANER, Josep (1997), p. 217-232.

¹⁵ JOAN TOUS, Pere (2010).

¹⁶ Arxiu del Jutjat Militar de Palma.

¹⁷ KRASCHUTZKI, Heinz (2004).

¹⁸ GARCIA BONET, Germà (2010), p. 146.

- Friedrich W. Kleukens (1878-1956), pintor, grafista i il·lustrador, que des de 1931 residí a Cala Rajada.¹⁹

- Konrad Liesegang (1898-1977), pintor, escriptor i fotògraf jueu que va emigrar d'Alemanya i es va establir a Cala Rajada, del qual n'esperam amb delit l'inventari de la seva obra, tant gràfica com escrita, que segur que ens donarà moltes sorpreses agradables, ja que, entre altres coses, va mantenir correspondència amb Albert Einstein, Albert Schweitzer i el papa Pius XII.²⁰ Cal remarcar que les fotografies fetes a Cala Rajada que surten als llibres de Bilbo són fetes per ell.²¹

* Finalment, en aquest inventari provisional, cal incloure a Jack Bilbo (1907-1967), del qual en parlarem més extensament a l'apartat següent.

3. JACK BILBO: UNA PETITA BIOGRAFIA EXHUBERANT

Neixement i joventut

El 1907 va néixer a Berlín Hugo Baruch, més tard conegut per Jack Bilbo, de pare alemany i mare anglesa, i jueus tots dos. Les males relacions amb els seus pares i més tard el seu divorci, varen marcar la seva infantesa i, de qualque manera, el convertiren en un desarrelat i, més tard, en un convençut internacionalista. De la seva mare diu:

La vida amb la meva mare s'estava tornant més i més intolerable. Finalment, vaig decidir escapar, no només en la meua imaginació, sinó també en la realitat. Enyorava el meu pare, i volia arribar a Alemanya per veure-lo.²²

I també de quan vivia a Holanda amb ella diu:

Sentia nostàlgia pel meu pare. Altres nins tenien pares. La meua mare m'odiava i em feia saber-ho. Tots els meus records d'Holanda són infeliços. A Alemanya, la meua mare m'havia mimat, ara ella em pegava sense cap raó.²³

Però quan va a veure el seu pare, aquest està molt ocupat amb les seves múltiples al·lotes i amistançades.²⁴

Per això decideix anar-se'n a voltar món:

Dues vegades la volta al món. Després em vaig anar als Estats Units. Nova York va ser la meua primera parada. Tenia setze anys.²⁵

¹⁹ KRASCHUTZKI, Heinz (2004), p. 86.

²⁰ GEM 7, p. 283.

²¹ BILBO, Jack (1937), p.

²² BILBO, Jack (1948), p. 53.

²³ BILBO, Jack (1937), p. 22.

²⁴ BILBO, Jack (1937), p. 25.

²⁵ BILBO, Jack (1948), p. 74.

Al Capone (?)

De tornada a Alemanya reb l'oferta d'Stefan Lorant, editor de *Münchener Illustrierte Presse*, d'escriure els seus records i decideix fer-ho sobre el crim organitzat amb una mescla de realitat i ficció. Per tant *Carring a gun for Al Capone* es va escriure primer per entregues i més tard en llibre i en alemany amb el títol d'*Ein Mensch wird Verbrecher: Aufzeichnungen des Leibgardisten von Al Capone* el 1932. El mateix any es va publicar en anglès per Putnam i també en francès per Flammarion, i el 1933 en espanyol per l'editorial Fénix.

El mateix 1932 també va publicar la novel·la *Chicago-Schanghai: Gangster in besonderer Verwendung* a Berlin, la qual cosa ens mostra com es va especialitzar en el món de la màfia i sobretot la primera novel·la es va prendre al peu de la lletra com si fos realment autobiogràfica.

Però no és així, com explica a la seva autobiografia:

Per descomptat, mai vaig ser el guardaespalles d'Al Capone. Quan vaig començar a escriure aquest llibre, a bord d'un dels vaixells, jo tenia disset anys, i no crec que Al Capone hagués volgut un guardaespalles de disset anys. El que realment volia ser era escriptor, però tots els meus llibres que vaig enviar als editors amb diferents noms, van ser retornats. Ara, amb un assassinat sucós i agradable en totes les pàgines, quinze editors de quinze països diferents es van afanyar a treure-li el suc. Els editors són paràsits.²⁶

Ara bé, crec que ell va jugar amb aquest equívoc i, de qualque manera, se'n va apropiar, ja que va guanyar molts diners, com ell mateix confessa, que li serviren per pegar-se la gran vida durant una bona temporada.²⁷

Més endavant tornarem a aquest tema.

Alemanya, viatges i aventures

Com s'ha pogut comprovar, la seva vida va ser molt viatgera ja des de molt jove i, a més, va alternar la seva residència entre Anglaterra i Alemanya. En aquest darrer país va fer feina a la UFA (Universum Film AG), un dels estudis cinematogràfics més importants d'Europa, on va conèixer Fritz Lang i també Hermann Goering.

Va viure uns mesos entre els indígenes mexicans:

Em vaig quedar amb ells durant quatre mesos, i en aquests quatre mesos he après més saviesa que tots els llibres de l'home blanc em podien ensenyar.²⁸

²⁶ BILBO, Jack (1948), p. 136.

²⁷ BILBO, Jack (1948), p. 139.

²⁸ BILBO, Jack (1948), p. 108.

També va fer feina en el Circ Busch i va conèixer el governador Fuller que va signar la sentència de mort de Sacco i Vanzetti, executada el 23 d'agost de 1923, i li va escopir a la cara. Sobre això diu:

Els governs sempre assassinen a aquells que no són convenients per a ells, en qualsevol país. Però en general són més curosos. Quan ordeixen les seves víctimes, ho fan més hàbilment.²⁹

Una altra de les seves ocupacions va ser fer de crític de teatre al *Berliner Tageblatt*, un periòdic hostil als nazis que anaven pujant com l'escuma en l'escenari alemany. Amb altres persones va fundar Kampfbund gegen des Faschismus [Lliga de Lluita contra el Feixisme] i els va proposar assassinar 48 líders nazis per escapar el moviment que ja es començava a veure guanyador. Però ho van refusar i ell va escriure:

Igual que els conills hipnotitzats per la serp.³⁰

En un dels seus viatges a Anglaterra va conèixer el Príncep de Gal·les, que després seria el rei Eduard VIII i que va abdicar per amor, segons conta la llegenda. Li va fer una entrevista però es va negar a publicar-la perquè, diu, no vol xerrar de xafarderies.³¹

La traca final d'aquest apartat és que en una de les anades a Montecarlo va conèixer Paul Gorguloff, que li va proposar assassinar el president de França. El va prendre per boig, però a Alemanya, xerrant amb el seu editor de bon matí, al qual Gorguloff li havia enviat un llibre per publicar, va veure que aquest tenia una nota seva que deia que pensava matar el president aquell mateix dia a les 12 del missudia. Avisaren a la policia alemanya i aquesta es comunicà amb la francesa, però no els feren gaire cas. Ara bé, Gorguloff va matar efectivament a Paul Doumer, president de França, a les 12 del missudia, amb una Browning M1910 i en el judici es va declarar amic de Mussolini i Hitler, encara que d'altres pensaven tot el contrari. Després va ser guillotinat.

A partir d'aquell dia es va notar vigilat i va arribar a la conclusió que:

La policia alemanya estava treballant, obertament, agafats de la mà amb els nazis i els partits francesos de dreta. Vaig tenir una visió. Hitler havia arribat al poder.³²

29 BILBO, Jack (1948), p. 111.

30 BILBO, Jack (1948), p. 141.

31 BILBO, Jack (1948), p. 122-123.

32 BILBO, Jack (1948), p. 142.

I va decidir anar-se'n d'Alemanya i, passant per França, va arribar a Barcelona i més tard a Mallorca, a Cala Rajada.

Cala Rajada, Sitges i la guerra civil

Per tant, Cala Rajada va ser una escapada i, com hem vist abans, no va ser l'únic que va anar a parar per aquestes contrades degut a l'ambient polític que es respirava i que empenyia a escapar, a refugiar-se, a exiliar-se, en definitiva.

Més tard tornarem a Cala Rajada, on, com tots sabeu, va obrir el bar Wikiki, on molts de nosaltres encara hi hem begut copes fins a altes hores de la matinada. Però ara continuarem amb el seu periple i direm que d'aquí se'n va anar a Sitges amb la seva dona Billi que havia conegut i «robat» aquí, a Cala Rajada.

El maig de 1933 ja el trobam a Sitges, on construeix una casa i es passeja pels carrers amb un lleó. Després obrirà un bar, el SOS, on ofereix 150 tipus de còctels diferents, i una botiga, El Barco, i poc a poc es convertirà en un dels personatges més excèntrics i coneguts de Sitges.³³

Poc abans de començar la guerra civil, el seu pare es suïcida després d'haver estat arruïnat pels nazis, i la seva mare fou assassinada, així com també altres amics seus.³⁴

Per tant, en esclatar la guerra civil Bilbo es trobava a Sitges i allà va organitzar la repatriació dels estrangers. També va anar a Barcelona i va veure el començament de la revolució. No sembla que participàs directament en la lluita, encara que és possible que un moment o l'altre anàs al front. Al front d'Irun, per exemple³⁵ i també al d'Aragó.³⁶

A la seva autobiografia³⁷ conta que va salvar la vida a dos nazis i que va assistir en la seva mort al bisbe de Tarragona, el qual es trobava tot sol, i que aquest es va sorprendre de tenir per única companyia a un home amb l'uniforme d'anarquista i, com a prova del seu agraïment, li va donar la fórmula secreta del Chartreuse. Aquesta dada no l'hem poguda comprovar, però el bisbe auxiliar de Tarragona, Manuel Borràs i Ferré, fou assassinat el 12 d'agost de 1936.³⁸

El desembarcament de Bayó al Port de Manacor

El que sembla tenir més versemblança, i ho conta a les seves dues autobiografies de manera molt semblant, és que va participar en el desembarcament de Bayo i, a més, és molt curiós com ho va fer.

33 FINESTRES, Jordi i SIERRA, Roland (2004).

34 BILBO, Jack (1948), p. 167.

35 BILBO, Jack (1937), p. 216.

36 BILBO, Jack (1937), p. 222.

37 BILBO, Jack (1948), p. 172.

38 [http://www.arquebisbattarragona.cat/index.php?arxiu=historia]

Ell havia estat un gran jugador al cassino de Montecarlo on, diu, sempre havia guanyat. L'agost del 36 se n'hi va anar a jugar per la revolució, però aquesta vegada hi va perdre. Malgrat tot, diu:

Vaig tornar a Espanya amb un camió ple de medicines i benes i vaig signar amb la Creu Roja. El meu coneixement mèdic no era gran, però semblava ser suficient. Vaig anar a Porto Cristo, a Mallorca, en un vaixell de la Creu Roja. Avions italians i alemanys no s'abstingueren de bombardejar la Creu Roja, però eren tan valents que es van quedar a gran alçada i ni una de les quaranta bombes van caure en el blanc. El vaixell governamental espanyol, *Jaime I*, ens va escortar i va disparar contra els avions, però estaven, com he dit, massa alts per a ser tocats.

Trenta-cinc milicians de Sitges havien anat a Mallorca: dotze van tornar.³⁹

El vaixell hospital era el *Marqués de Comillas* i, efectivament, va ser bombardejat per l'aviació italiana, però no per l'alemanya, encara que hi va haver molta gent que s'ho pensava, que també hi havia avions Junker alemanys, que en realitat eren Savoia italians.⁴⁰

Un d'aquests que es va confondre és el gabellí Antoni Domínguez Moll, que també hi va desembarcar, i també va creure veure avions alemanys i italians; ho va denunciar en un article publicat a *El Iris* de Ciutadella poc després dels fets.

Anglaterra i la guerra mundial

Finalment pensa que la millor manera d'ajudar als antifeixistes és marxar i donar testimoni del que passava a la guerra, encara que és conscient que moltes vegades els mètodes violents no difereixen d'una banda a l'altra. La inseguretat crea por.

El nacionalisme exagerat, la ignorància d'altres pobles, l'or i la falta d'educació, aquests són els aliats dels bel·licistes.⁴¹

I agafa els tupinets i se'n va:

Una vegada més estava sense llar i sense pàtria. Vaig trobar la meua esposa i filla petita a Marsella. Junts vam anar a Londres, on tenia molts amics de veritat, i on almenys la gent és humana i civilitzada.⁴²

³⁹ BILBO, Jack (1948), p. 167.

⁴⁰ MASSOT I MUNTANER, Josep (1987), p. 256; MASSOT I MUNTANER, Josep (1990), p. 159-163.

⁴¹ BILBO, Jack (1948), p. 173.

⁴² BILBO, Jack (1948), p. 173.

Però nord enllà, les coses no li varen anar gaire bé. Era un sense papers estranger, alemany però antinazi i roig i, per tant, es va haver de cercar la vida d'una manera molt més dura del que pensava: no tenia ni ajuts ni feina i, a més, a mesura que s'acostava el començament de la guerra mundial, també es convertia en sospitos per a les autoritats britàniques i vivia en perill de ser deportat, la qual cosa significava la presó i potser la mort.

Finalment, pel maig de 1940 va ser internat en un camp de concentració a l'illa de Man, juntament amb altres 10.000 alemanys, molts d'ells fugitius de Hitler, on va organitzar una universitat popular per tal que els joves poguessin continuar els seus estudis en aquelles dures condicions d'internament. Quan fou alliberat va treballar extraoficialment pels serveis secrets ajudant a la detecció d'espies.

Un nou Artista

Poc abans dels començament de la guerra, enceta una nova faceta de la seva vida, que és la d'artista. El 1938 fa la seva primera escultura i el 1939 la seva primera pintura.⁴³ El 1941 obre The Modern Art Gallery, on acollirà a molts dels artistes exiliats, i també decideix fundar una editorial amb el mateix nom, ja que considera que els editors són uns explotadors i que, per tant, ell mateix ha de publicar els seus textos i els textos d'altres. Hi publica alguns llibres seus, com la seva autobiografia, i d'altres d'art, on destaca la seva pròpia producció o estudis sobre Toulouse-Lautrec i Picasso, a més de llibres de filosofia i d'altres de realitat i ficció. Més tard col·labora en revistes de ciència-ficció com *Fate Magazine*.

De Londres passa a París i d'aquí a Berlín, on, evidentment, obrirà un bar com a Capità Bilbo,⁴⁴ i on morirà el desembre de 1967.

4. JACK BILBO I UNA CALA RAJADA INCREÏBLE: TURISME I CONTRABAN

Introducció

A les dues autobiografies de Jack Bilbo la seva estada a Cala Rajada hi té una presència destacada. La primera es publicà a Londres el 1937 amb el títol de *I can't escape adventure* i la segona també a Londres el 1948 amb el títol de *An Autobiography*. La segona evidentment és molt més àmplia que la primera, perquè abraça 10 anys més, però els contingut, especialment pel que fa a Cala Rajada, és el mateix amb unes mínimes diferències.⁴⁵

Va venir a Mallorca acompanyat d'un amic seu pintor, del qual no diu el nom, que li havia parlat de les Illes Balears. Tot això passava, recordeu,

⁴³ VINCENT, Jutta (2005).

⁴⁴ El nom del bar és Käpt'n Bilbo Hafenspelunke.

⁴⁵ El 1965, signant com a Käpt'n Bilbo, publicarà una nova versió en alemany titulada *Rebel aus Leidenschaft*, amb un pròleg de Henry Miller.

després de l'afer Gorduloff i de l'assassinat de Doumer, president de França.

Quan va ser a Mallorca i va veure tramvies i altres mostres de modernitat, va demanar on podia anar a l'illa que no hi hagués aquestes mostres, i li recomanaren que anàs a Cala Rajada.

«Cala Rajada was ruined»,⁴⁶ va dir en arribar, supòs que com un elogi, i poc després va obrir el bar Wikiki.

De la lectura dels dos capítols dedicats a Cala Rajada, se'n dedueix una gran implicació en la vida del llogaret i una coneixença de la realitat i d'alguns personatges importants en la vida pública.

Però bàsicament em venen al cap dos temes cabdals per a la vida econòmica del nostre municipi i que surten reflectits en els escrits de Bilbo. Evidentment em referesc al turisme i al contraban.

El turisme

Ens trobam en una època en què els aventurers poc a poc han estat substituïts pels turistes, tot i que jo diria que Bilbo encara és dels primers. La definició de turisme ha estat molt ben estudiada per Miquel Seguí⁴⁷ i l'evolució que abans esmentàvem dels aventurers als turistes i tot el que fa referència al turisme a Mallorca, ho ha estat per Joan Carles Cirer, en una tesi doctoral publicada en llibre.⁴⁸

Al nostre municipi el turisme també va agafar embranzida. Si Cala Rajada va començar essent un lloc de pesca i també d'alguns estiuejants, amb el temps, amb poc temps diria jo, es va anar preparant per passar a ser una zona on l'economia basada en els serveis havia de ser la base de la seva riquesa i potser també de la seva misèria. Diu Antoni J. Massanet:

A l'any que donam per acabades aquestes cròniques (1929) la platja de Cala Rajada o la colònia que du aquest nom, gaudeix de gran fama com a lloc d'estiueig i esbarjo, aplegant-se turistes de tot el món: anglesos, nord-americans, francesos, alemanys, madrilenys, catalans i mallorquins, ja que existeixen fondes, hotels, botigues, forns per coure i fabricar riques pastes mallorquines, llum elèctrica, fàbrica de gel; en fi, totes les comoditats desitjables per a la vida i deliciós estiu.⁴⁹

Durant la República es va seguir endavant en aquesta direcció i com que Josep Terrassa presentarà una comunicació sobre el turisme en aquesta època, no m'estendré gaire. Només un altre petit apunt, també de Massanet:

⁴⁶ BILBO, Jack (1937), p. 97

⁴⁷ SEGÚ LLINÀS, Miquel (1992).

⁴⁸ CIRER, Joan Carles (2009).

⁴⁹ MASSANET, Antoni Josep (2009), p. 198.

En els càlculs de Caldentey [Batle de Capdepera] hi entra la urbanització d'aquesta colònia; traçar un pont a la platja de Son Moll i fer una carretera al llarg de la costa fins a la Font de sa Cala, enllaçant amb la de les Coves d'Artà.⁵⁰

El bar Wikiki i els seus clients estrafolaris

Quan arribà a Cala Rajada, Bilbo va tenir aquesta impressió:

Era un lloc encisador, habitat per gent que, tots ells, havien d'oblidar o ocultar alguna cosa. Exiliats, contrabandistes, fills descastats de famílies riques i parelles clandestines que, per una o altra raó, o no volien o no podien casar-se.⁵¹

En aquest capítol sobre el bar Wikiki, Bilbo diu que a Cala Rajada hi residien 60 estrangers, però gairebé l'únic que surt nomenat amb el seu nom complet és Konrad Liesegang, el qual diu que li va salvar la vida en trobar-lo a ca seva mig mort.

Dels indígenes, només parla de Manuel, el botiguer, i la seva dona Bella, i dels propietaris del local, home i dona, que quan veieren el bar li pujaren el lloguer i la dona li va dir al seu home: «Deixa'l sol, està tarat!». Entre el botiguer, en Liesegang i ell mateix muntaren el bar en un tres i no res.

Entre els clients del seu bar, tots ells estrangers, hi ha un pintor mexicà i la seva dona sueca, un danès anomenat Petit Hugo, una dona americana, una dona holandesa, un britànic, un tal Mr. Jones, la vídua Twankey, un francès, un capità anglès i un que semblava el tsar de Rússia i la seva dona. Tots ells molts excèntrics i sonats, la qual cosa ens dóna una idea del personal que corria per aquí en aquells temps. Evidentment, no tots els residents a Cala Rajada devien ésser clients del Wikiki; hi devia haver una altra mena de gent, més seriosa, com els escriptors que hem esmentat abans, Otten i Blei, però sembla que no apareixen pel seu bar. Hi havia molts còctels, sobretot gin-fizz, i algun concert de jazz, però és estrany que amb aquest personal Bilbo no parli de drogues, perquè n'hi havia. Ell no en parla, però Kraschutzki sí,⁵² ja que li dedica tot un capítol de les seves memòries on afirma que va estar a punt de ser acusat de traficant i on es desprèn clarament que la morfina era d'ús quotidià en algunes cases del poble.

Per altra banda, diu Pere Ferrer:

⁵⁰ MASSANET, Antoni Josep (2009), p. 254.

⁵¹ Per a les citacions i observacions d'aquesta part de la comunicació, vegeu: BILBO, Jack (1937), p. 95-124, i també BILBO, Jack (1948), p. 148-155.

⁵² KRASCHUTZKI, Heinz (2004), p. 65-70.

[...] desconeixíem que en els anys vint i trenta Palma fos un dels centres de major consum d'Espanya i que des de l'illa s'exportessin clandestinament a la península substàncies tòxiques prohibides.⁵³

Així que convendreu amb mi, que tot aquest trull de Cala Rajada no és d'ara mateix, sinó que ve d'enfora, de molt enfora. El capítol sobre el bar Wikiki acaba així:

Mallorca semblava ser el lloc de reunió de tots els llunàtics del món. I, a Mallorca, Cala Rajada. I, de Cala Rajada, el bar Wikiki.

Queda clar, no?

El contraban: Joan March omnipresent

El contraban és una activitat de la qual se'n té constància ja des del segle XV,⁵⁴ i també en temps de l'Arxiduc, com ell mateix va constatar, era una activitat important que gaudia, a més, d'una gran complicitat social.⁵⁵

Tots coneixem el que va passar a Mallorca a començaments del segle XX amb la irrupció del pirata March. Diu Ferrer:

Amb March, el contraban a la Mediterrània occidental deixà de ser un negoci atomitzat, controlat per petites companyies, per convertir-se en una gran empresa industrial i mercantil que acabà per monopolitzar el mercat.

Els tentacles dels contrabandistes arribaven a les institucions que gaudien en l'època d'un gran predicament i influència social i política, com era el cas de l'Església catòlica i de l'exèrcit.⁵⁶

Per exemple, és sabut que les forces de l'ordre (carrabiners i guàrdia civil) estaven, en la seva immensa majoria, comprats i actuaven en connivència amb en March. Diu Ferrer:

Un factor que afavoria l'aparició de casos de corrupció entre les forces encarregades de la persecució del contraban eren els sous misèrrims que cobraven de l'estat, del tot insuficients per mantenir una família, que gairebé sempre era nombrosa.⁵⁷

⁵³ FERRER GUASB, Pere (2008a), p. 65.

⁵⁴ SBERT, Cristòfol-Miquel (2007), p. 19.

⁵⁵ FERRER GUASB, Pere (2008a), p. 224.

⁵⁶ FERRER GUASB, Pere (2008a), p. 171.

⁵⁷ FERRER GUASB, Pere (2008a), p. 54.

Entre la documentació de Joan March trobada recentment a Santa Margalida, s'hi pot llegir el que segueix:

Pagado Sargento 150 pesetas.

Pagado Carabineros 225 pesetas.

Por pago carabineros 2º cargamento 540 pesetas.

Por pago espías 25 pesetas.⁵⁸

A Capdepera i Cala Rajada, el contraban també hi té una gran tradició que, poc a poc, s'anà integrant a la gran xarxa d'en Verga. Un gabellí, Antoni Domínguez Moll, ja el 1931 havia anomenat March com l'Al Capone espanyol, avançant-se uns quants anys al mateix Bilbo.⁵⁹

Gràcies a Josep Terrassa, he trobat aquestes dues referències a la revista *Llevant* d'Artà, sobre el contraban a Capdepera i Cala Rajada. La primera del 1919 diu:

A Cala Rajada, a l'hivern, just hi queden una dotzena de famílies de pescadors, gent excel·lent que alterna llur exposat ofici amb un altre de més exposat encara; amb el de contrabandista. Els contrabandistes mallorquins són molt arriscats, valents i honrats, però els de Capdepera posseeixen tals qualitats en grau eminent. Amb petits llaguts de pesca van fins a Alger a carregar de tabac. Quan tornen atraquen a uns penyals esfereïdors i descarreguen a lloc per on ni cabres s'hi enfilarien. I uns homes tan agosarats tenen el cor tendre i compassiu com una nena fins pel carabiner més enemic. Llur ideal, llur somni daurat és arribar a ser amos d'una barca, algun, però no s'accontenta amb cosa tan modesta i pren el transatlàntic i se'n va a Amèrica a fer fortuna, retornant al cap d'uns quants anys, sempre amb un bon racó i de vegades amb grossos capitals. És d'observar que tan els uns com els altres no se solen dedicar després a la vida del ric malfeiner, sinó que segueixen treballant i augmentant llurs capitals.⁶⁰

La visió idíl·lica dels contrabandistes anant a cercar tabac a Alger, resta un poc desmentida per aquest fragment de Pere Ferrer que ara llegiré:

El juliol de 1915, el mercant francès *Colonial* albirà a set milles al nord de les costes de Capdepera, quatre petits vaixells que subministraven a un submarí alemany.⁶¹

58 SBERT, Cristòfol-Miquel (2007).

59 DOMÍNGUEZ MOLL, Antoni (1931). «El Al Capone español». A: *Nuestra Palabra* (24 novembre), p. 2.

60 *Llevant* 66 (5 abril 1919), p. 2, signat per Pere Antoni de la Serra, es va publicar prèviament a *D'ací d'allà* amb fotografies. Aquest autor segurament és el pseudònim del gabellí Joan Alzina i Melis.

61 FERRER GUASÀ, Pere (2008b), p. 52.

La qual cosa ens retorna la visió de Joan March, mercader de la mort,⁶² venent armes a tot déu que pagui i sense mirar prim, amb la complicitat dels nostres estimats contrabandistes de rondalla.

I la segona de la revista *Llevant* del 1922, diu el següent:

Tabac.— Dia 1 d'aquest mes durant la nit davora Na Ferradura d'aquesta vorera el carabiner donà l'alto a contrabandistes que anaven a descarregar tabac; segons notícies se veié estret i disparà varies vegades cridant sos companys i aquells tirant-se a la mar fugiren. Foren apressats dotze bultos de tabac que el dimecres se'n dugueren per amunt. Tot d'una corrien notícies alarmants de ferits, etc., però no ha resultat res ver. El mateix dia i en altres punts d'aqueix litoral s'agafaren fins a vuitanta-quatre bultos.⁶³

No cal dir que els tirs i les morts per contraban foren nombrosos, entre ells un avantpassat meu, però com assenyala Pere Ferrer, quan March va aconseguir actuar en un quasi monopoli, la violència física va minvar. I va començar la moral, diria jo...

Per altra banda, Cala Rajada, concretament Cala, va ser autoritzada el 1904 per fer càrrega i descàrrega de mercaderies amb una duana de 4t classe.⁶⁴ El funcionament d'aquesta duana no tenia molt bona fama, tal com es després d'un article publicat a *Foc y Fum*, on s'afirma que els passatgers, suposats turistes, entraven i sortien dels vaixells sense que ningú revisàs les seves maletes.⁶⁵

La visió de Bilbo

I gairebé tot això que hem dit del contraban queda reflectit en el capítol que Bilbo dedica a Joan March, l'Al Capone de Mallorca, amb la qual cosa es demostra que coneixia la realitat en la qual es va moure al llarg de la temporada que va passar entre nosaltres.

La magnitud del negoci del contraban, que segons Bilbo ocupava a 1 de cada 3 persones, és certa; també ho és la connivència de les forces de l'ordre, com hem pogut comprovar abans; així com el tràfic d'armes que féu March amb els cabdills moros de la guerra del Marroc.⁶⁶

Assegura que el seu poder és encara molt gran i que cada diumenge els seus fidels pelegrinen fins a la seva vila, és a dir la Torre Cega, la clau de la qual és guardada pel batle de Capdepera, Miquel Caldentey Ginard i que aquest no deixa passar ningú, encara que Bilbo ho va fer botant senzillament per damunt la tanca. En Verga i en Creu dominaven tot el

⁶² FERRER GUASÀ, Pere (2008b), p. 70.

⁶³ *Llevant* (4 agost 1922).

⁶⁴ MASSANET, Antoni Josep (2009), p. 199. Encara que Josep Terrassa hi aporta la dada que ja existia des del 1895.

⁶⁵ *Foc y Fum* 189 (10 agost 1934), p. 4.

⁶⁶ FERRER GUASÀ, Pere (2008b), p. 42-43.

municipi, però especialment Cala Rajada era un feu completament seu, on imposaven la seva llei, com denunciava Antoni Domínguez:

Quants anys fa que en Verga i els seus representants de per aquí vos fan viure en la mística promesa de construir un moll en aquesta platja? Vosaltres amb l'afany de veure realitzada aquesta magna obra, vivíeu en suggestió perenne d'idolatria cap a la figura mefistotèlica del capità contrabandista fins al punt d'entregar-li el vostre més preuat tresor; la consciència.⁶⁷

Efectivament Miquel Caldenty *Creu* (1889-1973) era el batle de Capdepera ja des del temps de la dictadura i durant la república ho va ser pel Partit Republicà de Centre, un partit hereu del Partit Liberal de March,⁶⁸ que seguia comandant aquest nou partit, i ho va ser fins l'1 de juliol de 1935, en què dimití.⁶⁹

Deia Massanet:

El nomenament de batle de l'Ajuntament de Capdepera va recaure en la persona del jove comerciant Don Miquel Caldenty, addicte a la política d'en March... jove vell: jove per la seva edat i vell pels seus procediments. La seva activitat és astoradora en l'especulació.⁷⁰

Ja durant la república, com hem dit, fou batle pel Partit Republicà de Centre; aquest partit era majoritari a Capdepera, no només en vots sinó també en afiliats: 422 per 152 els socialistes el 24 de desembre de 1932.⁷¹

Caldenty *Creu*, no només era el batle, també era un dels principals comerciants del poble i un dels més temuts i odiats per l'esquerra gabellellina, que no deixa de denunciar-lo a la premsa com un dels representats més genuïns del caciquisme mallorquí.⁷² A més, també era armador de vaixells de cabotatge, que construïa a les drassanes de na Ferradura,⁷³ i, de qualque manera, pot ser considerat com un dels pioners del turisme a Capdepera, però també a Portals Nous, on el 1931 va comprar la possessió de s'Hostalet i el 1932 hi va promoure una urbanització amb el també copropietari Tomàs Blanes Tolosa.⁷⁴

⁶⁷ DOMÍNGUEZ MOLL, Antoni (1931), p. 4

⁶⁸ GEM 12, p. 391.

⁶⁹ Arxiu Municipal de Capdepera. Llibre d'Actes.

⁷⁰ MASSANET, Antoni Josep (2009), p. 253.

⁷¹ Arxiu Municipal de Capdepera. Registre d'Associacions.

⁷² Veure sobretot els articles d'Antoni Domínguez Moll i Bartomeu Gili Cirer a *El Obrero Balear* i *Foc i Fum*.

⁷³ TERRASSA, Josep (2007).

⁷⁴ GEM 13, p. 361. Veure també SEGUÍ AZNAR, Miquel (2001), per a completar la informació sobre la construcció relacionada amb el turisme.

És, potser, també un dels personatges clau per a entendre la simbiosi de turisme i contraban, en què els diners guanyats defraudant a l'estat es dedicaven a la compra de terrenys que posteriorment eren urbanitzats i, en part, dedicats a la construcció lligada amb el que després seria el boom turístic, com també ho seria el cas de Jaume Moll i la cadena Royaltur.⁷⁵

Finalment, Bilbo tampoc no s'equivoca quan parla de la violència i els assassinats degut a qüestions de contraban i màfia, cosa que ell coneixia molt bé. Parla dels fets d'Alcúdia, on dos contrabandistes foren assassinats pels carrabiners i, si exceptuam el fet que els morts no eren ni el nebot d'un batle ni el fill d'un parlamentari, tot el que conta s'assembla moltíssim a la realitat narrada per Pere Ferrer sobre els assassinats dels germans Baltasar i Miquel Isern Vidal el 25 de setembre de 1933. Segurament Bilbo en aquella data ja era a Sitges, però la notícia va sortir molt ben il·lustrada a la premsa i ell en va fer un seguiment a distància, però, com he dit, el que conta és molt versemblant, i també va intuir, com molts anys després ho ha fet Pere Ferrer,⁷⁶ que aquells assassinats podien ser una *vendetta* entre bandes rivals, entre March i Antoni Maria Ques concretament, antic soci de March i ara enemic, pel qual sembla que feien feina els germans Isern. *Vendetta* que va acabar el 24 de febrer de 1937 al cementiri de Palma, on Ques fou assassinat pels feixistes juntament amb el batle de Palma Emili Darder, Alexandre Jaume i Antoni Mateu.

Deia Bilbo, per acabar el capítol dedicat a aquests afers de contraban:

Les notícies, tant d'amics com de contraris, van parlar d'honor compensat i de deures ben fets. «Les seves ànimes encara són amb nosaltres» era la dita popular.

No hi hauria hagut tanta reconciliació i tranquil·litat si la causa fora l'extraordinari zel oficial de duanes. La llei no tenia el dret de ser tan brutal en dur a terme la seva feina. I cap oficial de duanes seria tan idiota d'intentar-ho. És només al camp de batalla de la competitivitat capitalista, dels guanys i les pèrdues econòmiques, on la grolleria pot arribar a tal extrem.⁷⁷

5. JACK BILBO: LLUMS I OMBRES

Arribats en aquest punt, segur que molts de vosaltres, com ho ha fet l'*amu* en Lluçà Rinyon en un article al *Cap Vermell*,⁷⁸ vos demanareu: però qui era realment Jack Bilbo? Què hi feia per Cala Rajada? De la segona no en tenc una resposta clara, però de la primera crec que sí. Pens

⁷⁵ FERRER GUASB, Pere (2008a), p. 120.

⁷⁶ FERRER GUASB, Pere (2008a), p. 183-249.

⁷⁷ BILBO, Jack (1948), p. 155.

⁷⁸ RINYON, Lluçà (2010).

que sé qui era Jack Bilbo, i ho sé perquè ell mateix ens dóna les claus per a saber-ho, i jo vos ho diré amb les seves pròpies paraules. Primer, amb aquest poema escrit al camp d'Onchan, a Anglaterra, i que diu:

Qualsevol cosa que faci és inoportuna.
El relat de la culpa és dilatat.
Tan sols escolta la meva cançó.

Com jo n'hi ha uns quants;
A Alemanya em diuen jueu,
A la Gran Bretanya, un cinquena-columnista,
A Rússia, un gran capitalista,
A Espanya, un anarquista exaltat,
Als Estats Units, un roig comunista.

La veritat és: vull escriure,
Pintar, l'amor i la lluita
Pel que pens que és correcte.

Onchan Pioneer, December 29, 1940

I l'altre text és el subtítol de la seva gran autobiografia, que diu així:

[Una autobiografia:] Els primers quaranta anys de la història completa i íntima de la vida d'un artista, autor, escultor, tractant d'art, filòsof, psicòleg, viatger, i un lluitador modernista per a la Humanitat.

Bé, idò, crec que senzillament això és el que era Jack Bilbo, i no cal donar-li moltes més voltes. Bilbo va ser un lluitador per la humanitat i va fer, en tot moment, allò que pensava que era correcte. Qui li pot retreure?

Per altra banda, a part d'algunes exageracions o fins i tot d'equivocacions, no crec que les seves autobiografies siguin un invent o estiguin completament tergiversades. Ans al contrari, pens, al manco amb els temes que conec, que d'una manera o l'altra l'encerta en exposar els seus records i pens que són bastant acostats a la realitat. Evidentment, hi ha temes que són difícils de demostrar, com l'afer del bisbe o l'afer Gorguloff, però ara com ara ens inclinam a pensar que aquests dubtes no menyscaben la credibilitat de la resta.

Quant al tema d'Al Capone, resulta evident que sí, que és vera que mai no va ser un pistolero seu i que tot aquest afer va ser un invent literari, que ell confessa clarament a la seva darrera autobiografia.

Però és cert que va jugar amb una certa ambigüïtat en aquest tema: es va deixar fotografiar disfressat de mafiós amb pistola incorporada, va fer

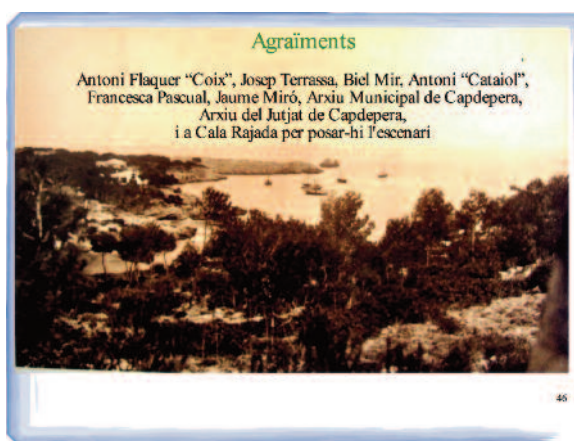
conferències i entrevistes sense contar tota la veritat, va aparèixer a reportatges sensacionalistes parlant a tort i a dret de les màfies mundials, i també a la seva primera autobiografia del 1937 deixa les coses molt a l'aire. Tan a l'aire que fins i tot a Austràlia es pensaven que de debò havia estat un escorta d'Al Capone i en un diari d'allà, *The Argus*⁷⁹ de Melbourne, fan una ressenya crítica d'*I can't escape adventure* on donen per fet que tot això d'Al Capone és veritat. Encara més recentment, la revista d'història *Sàpiens*⁸⁰ va fer tota una portada amb la imatge d'Al Capone per a publicar un article-reportatge sobre Jack Bilbo a Sitges. I al *dBalears* Miquel Ferrà Martorell⁸¹ també parla del gànster Bilbo, però ja amb uns aires de llegenda, talment com havia fet jo mateix en un article al *Cap Vermell*.⁸²

Però pensam que bàsicament Bilbo no ens va mentir perquè, com ja hem dit altres vegades, la literatura sempre és veritat i a vegades també és un joc que requereix jugadors intel·ligents com ho era el nostre lluitador per la humanitat.

Amb els diners que havia fet amb *Carring a gun for Al Capone*, vaig viatjar primer a Holanda, acompanyat d'una encantadora al·lota de Colònia, una dissenyadora de modes. Era una gran al·lota, molt intel·ligent i molt divertida. Després vam anar a París.⁸³

Qui li pot retreure?

Capdepera, novembre de 2010

⁷⁹ *The Argus* (31 juliol 1937), p. 27.

⁸⁰ *Sàpiens* 19 (maig 2004).

⁸¹ FERRÀ I MARTORELL, Miquel (2010a).

⁸² LLULL, Miquel [Miquel Flaquer] (2010).

⁸³ BILBO, Jack (1948), p. 139.

6. BIBLIOGRAFIA

- ANDRESS, Reinhard (2001). *Der Inselgarten: das Exil deutschsprachiger Schriftsteller auf Mallorca 1931-1936*. Amsterdam: Rodopi B.V.
- BIDWELL, Charles Toll (1997). *Les Illes Balears*. [estudi preliminar de Joan Miquel Fiol Guiscafré]. Palma: Lleonard Muntaner Editor.
- CIRER, Joan Carles (2009). *La invenció del turisme de masses a Mallorca*. Palma: Documenta Balear.
- DOMÍNGUEZ MOLL, Antoni (1931). «El Al Capone español». A: *Nuestra Palabra* (24 novembre), p. 2.
- DOMÍNGUEZ MOLL, Antoni (1931). «A los pescadores de Calaratjada». A: *El Obrero Balear* (4 desembre), p. 4.
- DOMÍNGUEZ MOLL, Antoni (1936). «El mito de la neutralidad». A: *El Iris: diario antifascista*, núm. 7.023 (16 setembre), p. 1.
- FERRÀ I MARTORELL, Miquel (2007). *Palma vista pels escriptors: Ciutat passa a passa*. Palma: Miquel Font.
- FERRÀ I MARTORELL, Miquel (2010a). «El gàngster Bilbo (1933)». A: *dBalears* (23 agost).
- FERRÀ I MARTORELL, Miquel (2010b). «Un bar africà a Mallorca (1932)». A: *dBalears* (25 agost).
- FERRER GUASP, Pere (2004). *Joan March: la cara oculta del poder*. Palma Cort.
- FERRER GUASP, Pere (2008a). *Contraban, República i guerra*. Palma: Documenta Balear.
- FERRER GUASP, Pere (2008b). *Joan March: l'home més misteriós del món*. Barcelona: Ediciones B.
- FINESTRES, Jordi i SIERRA, Roland (2004). «De Chicago a Sitges: la increïble història de Jack Bilbo, l'home de confiança d'Al Capone». A: *Sàpiens* 19 (maig), p. 22-28.
- FIOL GUISCAFRÉ, Joan Miquel (1990). *De Balearibus: Bibliografia de viatges per les Balears i Pitiüses fins al 1900*. Palma: Miquel Font.
- FIOL GUISCAFRÉ, Joan Miquel (1992). *Descobrint la Mediterrània: Viatgers anglesos per les Illes Balears i Pitiüses el segle XIX*. Palma: Miquel Font.
- FRONTERA, Guillem (1994). *Imatge del paradís*. Palma: Olañeta.
- GARCIA BONET, Germà (1991). «Els comtes de Kessler i de Keyserling i la seva relació amb la illa de Mallorca». A: *Estudis Baleàrics*, 40 (juliol), p. 21-30.
- GARCIA BONET, Germà (2010). *Memòries d'en A. «Vigoleis» Thelen a Mallorca 1931-36*. Palma: Cort.
- GRASSET DE SAINT-SAUVER, André (2008). *Viatge a les illes Balears i Pitiüses*. Palma: Lleonard Muntaner Editor.
- JOAN TOUS, Pere (2010). «Karl Otten: *Torquemada Schatten*». A: *Cap Vermell* (19 maig 2010).
- KRASCHUTZKI, Heinz (2004) *Memòries a les presons de la guerra civil a Mallorca*. [pròleg de David Ginard] Palma: Miquel Font Editor.

- LLULL, Miquel [Miquel Flaquer] (2010). «Jack Bilbo i una Cala Rajada increïble». A: *Cap Vermell* (15 juny).
- MASSANET, Antoni Josep (2009). *Vida i costums a Capdepera (1812-1931)*. [estudi preliminar de Josep Terrassa]. Palma: Documenta Balear.
- MASSOT I MUNTANER, Josep (1987). *El desembarcament de Bayo a Mallorca: agost-setembre de 1936*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MASSOT I MUNTANER, Josep (1990). *Els escriptors i la guerra civil a les illes Balears*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 160-163.
- MASSOT I MUNTANER, Josep (1997). *Guerra civil i repressió a Mallorca*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MASSOT I MUNTANER, Josep (2004). «Heinz Kraschutzki, un pacifista alemany a les presons franquistes». A: *Serra d'Or* (juliol-agost), p. 99-100. També publicat amb notes a: *Escriptors i erudits contemporanis. Quarta sèrie*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, p. 245-253.
- MERZ MAIL. Jack Bilbo & Kurt Schwitters: *La Isla de Man y la Modern Art Gallery*. [<http://www.merzmail.net/jackbilbo.htm>]
- PAGENSTECHER, H. A. (1989). *La isla de Mallorca: Reseña de un viaje*. [Estudi preliminar de Josep Juan Vidal i Lleonard Muntaner]. Palma: El Drac.
- RINYON, Lluçia (2010). «Jack Bilbo a Cala Rajada». A: *Cap Vermell* (26 setembre 2010).
- SAND, George (1993). *Un hivern a Mallorca* [pròleg de Jaume Vidal Alcover]. Palma: Moll.
- SBERT, Cristòfol-Miquel (2007). *El caciquisme i el seu temps: Santanyí (1868-1936). El contraban*. Palma: Documenta Balear.
- SEGUÍ AZNAR, Miquel (2001), *La arquitectura del ocio en Baleares: La incidencia del turismo en la arquitectura y el urbanismo*. Palma: Lleonard Muntaner Editor.
- SEGUÍ LLINÀS, Miquel (1992). *El descubrimiento de las islas olvidadas: Las Balears y Córcega vistas por los viajeros del siglo XIX*. Palma: Alpha-3.
- TERRASSA, Josep (2007). «La drassana de na Ferradura». A: *Cap Vermell* (3 i 31 juliol).
- [VIGOLEIS THELEN, Albert (2006) *La isla del segundo rostro*. Barcelona: Anagrama.
- VINCENT, Jutta (2005). «Muteness as Utterance of a Forced Reality: Jack Bilbo's Modern Art Gallery (1941-1949)». A: *Arts in exile in Britain 1933-1945: Politics and Cultural Identities* [edited by Shumalith Behr and Marian Malet]. Amsterdam; Nova York: Rodopi B. V., p. 301-338.

LLIBRES DE JACK BILBO

- BILBO, Jack (1931). *Ein Mensch wird Verbrecher: Aufzeichnungen des Leibgardisten von Al Capone*. Berlin: Universitas.
- BILBO, Jack (1932). *Chicago-Schanghai: Gangster in besonderer Verwendung*. Berlin: Universitas.
- BILBO, Jack (1932). *Carring a gun for Al Capone: The Intimate Experiences of a Gangster in the Body-guard of Al Capone*. London; Nova York: Putnan.
- BILBO, Jack (1932). *Mémoires d'un gangster*. París: Flammarion.
- BILBO, Jack (1933). *Al servicio de Al Capone*. Madrid: Fenix.
- BILBO, Jack (1937). *I can't escape adventure*. Cresser Press.
- BILBO, Jack (1946). *Out of my Mind: Strange Stories*. Londres: The Modern Art Gallery Ltd.
- BILBO, Jack (1948). *An Autobiography: The first forty years of the complete and intimate life story of an Artist, Author, Sculptor, Art Dealer, Philosopher, Psychologist, Traveller, and a Modernist Fighter for Humanity*. Londres: The Modern Art Gallery Ltd.
- BILBO, Jack (1965). *Rebel aus Leidenschaft: Ein Leben für das Abenteuer*. Munic: Wilhelm Goldmann Verlag.

Obres de Jack Bilbo publicades per THE MODERN ART GALLERY LTD.

Toulouse-Lautrec and Steinlen.
 No Heaven – No Hell [Human conclusions].
 Famous Nudes by Famous Artists.
 Pablo Picasso.
 The Moderns.
 Carrying a Gun for Al Capone [fiction].
 I can't escape Adventure [Semi-autobiography].
 You under the Magnifying Glass [Drawings].
 Common Sense / Art and Common Sense [Pamphlets].

7. APÈNDIX

7.1. Versió catalana de Biel Mir dels dos capítols de l'Autobiografia (1948) de Jack Bilbo en què parla de Capdepera i Cala Rajada.

Capítol XII EL BAR WIKIKI

A Palma, a Mallorca, vàrem tenir el primer desencís. Tenia forma de tren elèctric. En altres paraules, la civilització, de la qual volíem fugir. Cap de nosaltres podia xerrar espanyol i, per tant, vaig anar a cercar un llibreter anglès i li vaig demanar si no hi havia cap lloc a l'illa on no arribés el tren.

– El millor que podeu fer és anar a Cala Rajada.

Vàrem prendre el tren cap a Artà, i d'allà en cotxe fins a Cala Rajada. Era un lloc encisador, habitat per gent que, tots ells, havien d'oblidar o ocultar alguna cosa. Exiliats, contrabandistes, fills descastats de famílies riques i parelles clandestines que, per una o altre raó, o volien o no podien casar-se.

Un carrer formava tota la població. Vàrem allotjar-nos a una acollidora caseta. El meu amic pintor, no obstant, aviat es va cansar i se'n va anar a Barcelona, al continent. Vaig quedar sol i va ser aquí, per primera vegada a la meua vida, que vaig caure malalt. Tenia febre tifoide i cerebral. Estava molt sol a la casa, gairebé en un estat de permanent deliri. No tenia ningú al meu costat.

Després de disset dies així em va trobar un fotògraf que vivia allà. S'anomenava Konrad Liesegang. S'havia deixat caure al meu jardí per prendre unes flors. Em va trobar al traster. Per sort sóc de constitució forta, d'altra manera hauria mort. Em va dur un metge el més ràpidament possible i, de seguida, tot el poble va venir preguntant com em trobava i duent-me menjars. Tot d'una tenia un munt d'amics, doncs la notícia de com la malaltia m'havia deixat impossibilitat es van estendre.

Konrad Liesegang em va cuidar esplèndidament. Un pintor mexicà i la seva esposa sueca també van fer tot el que van poder. Durant la meua convalescència, Manuel, el botiguer, i la seva esposa Bella van cuinar per a mi pollastres i peix cada dia. Eren meravellosos. El compte que em van enviar més endavant també era meravellós. Havia de pagar com sis vegades el preu normal. A qualsevol comentari posaven al davant la paraula *Amigo*⁸⁴, però a Espanya aquest *Amigo* pot costar bastant.

Després de curar-me havia de buscar una feina per aconseguir doblers, perquè estava pràcticament sota mínims una altra vegada. Vaig tenir la idea següent. Aquella seixantena aproximada d'estrangers que vivien allà estaven terriblement avorrits. No hi havia res per fer durant els vespres. Vaig pensar que podria convertir casa meua en un bar.

Hi havia molts pintors vivint a la zona i em van ajudar pintant de blanc les parets. Cada pintor feia una habitació. Ho van fer sense cobrar. De qualsevol manera, ningú els ho hauria pogut pagar, ho fan ver per amistat i plaer. El bar semblava un miracle. Dos dels pintors tenien anomenada. També hi havia un danès, de nom Petit Hugo, que va muntar una carpa al jardí. Va clavar estakes a terra fins que li sortiren ampolles a les mans. Se'n va anar pel

bosc durant sis hores i tres més per les muntanyes per trobar material per a un «cementiri d'animals».

Els mallorquins tenen l'emotiva habitud de tancar els seus animals, quan cauen malalts, a una petita vall, on moren de gana. Tota la vall és encerclada per una tanca. De vegades les bèsties tancades a dins es mengen entre elles. Tots els espanyols tracten als animals amb menyspreu, doncs l'Església Catòlica ensenya que els animals no tenen ànima.

Un pot trobar nins jugant amb ocells lligats amb un cable a les seves potes. Quan se'n cansen de la diversió lliguen l'ocell a un arbre i la pobre criatura alesteja fins a morir. En contrast amb això, els espanyols són extremadament atents amb els nins i amb els llunàtics. Mai se'n riuen d'un llunàtic, sinó que li mostren tota la seva consideració.

«Petit Hugo» va dur tota mena de cranis de cavalls i d'animals de granja del cementiri d'aquests animals i els va posar a la tanca. El jardí sencer semblava un autèntic poblat africà. Vàrem treballar fins tard, entrada la nit; després de les deu vàrem haver de treballar amb la llum d'espelmes, doncs a aquelles hores tots els llums elèctrics del poble eren apagats; l'estació elèctrica del poble veïnat, Capdepera, només funcionava fins llavors.

Les amigues dels pintors van fer coixins per a mi, i el fotògraf Liesegang i jo vàrem fabricar junts taules i cadires de fusta. En Manuel, el botiguer dels queviures, va construir-me un autèntic bar. Tot això sense amollar un cèntim. I, quan tot va estar a punt, era tan impressionant i original com qualsevol cosa que poguessis trobar a Londres, París o Nova York.

Vaig comprar tassons i plats a crèdit a Palma. Encara avui no puc dir qui va arreglar el tema del crèdit. Vàrem batejar el bar. Tindria de nom «El Wikiki». Èxit rotund. Van venir estrangers de tots els racons de l'illa. Jo sol no podia donar abast a tot el bar, de tanta gent com tenia. Havia de fer els còctels, de cambrer, netejar; tot plegat, gairebé em va fer perdre el cap. Hi havia centenars de persones cridant, demanant begudes, de manera que alguns dels pintors i les seves amigues van fer de cambrers, i anaven molt elegants amb els seus uniformes fets per ells mateixos.

Després d'un parell de vetllades s'havia venut tot el petit estoc que tenia. Vàrem adonar-nos que ens havíem que organitzar millor. Un jove americà molt ric va anar a Palma amb el seu cotxe i va comprar alcohol a dojo.

Tot venut cada nit! De cop, Cala Rajada s'havia fet famosa. Els cotxes feien cua a l'estret carrer ja des de fora vila. Quan els components d'una banda de jazz, que eren de vacances per les rodalies, van venir per tocar per nosaltres, no hi va haver manera de controlar-ho. Sense lloc per ballar dins del bar, els convidats ballaven fora al carrer, cosa que els encantava.

La gent de Cala Rajada que, fins aleshores, havien viscut la pau del seu poble, estaven molt impressionats. Els esquelets dels jardins van ser considerats dimonis i el propi bar va guanyar-se la reputació d'infern. Els estrangers eren bojós!

Quan el propietari del local vingué en sentir del bar i va veure els frescos a les parets, va començar a donar-me una horripilant reprimenda, afortunadament, en espanyol. Per aquell temps amb prou feines entenia l'idioma. Va anar a buscar la policia. Però, en sentir que jo estava disposat a pagar un vint per cent més de lloguer, es va calmar. La seva dona, que tenia uns cinquanta anys però, a l'estil mallorquí, duia una trena al cabell, va dir el seu marit, segons em van traduir: «deixa'l sol, està tarat». Em va mirar amb cara de llàstima.

Vàrem ajuntar els beneficis. Estàvem tots ben sanejats i feliços. Tot a l'illa, com arreu a España, era «*mañana*». Una encantadora existència de futur feliç i afortunat. Ningú molesta els altres i deixa fer. Només els estrangers entre ells eren una mica batussers. No tenien res més que fer que beure i xafardejar. Els nostres clients eren d'una classe apart.

Hi havia una dona americana. Solia venir cap a migdia i dir que només estaria cinc minuts. Cada dia. A les quatre deia que no tornaria a aquell fastigós bar mai més i que seria la darrera vegada que la veuria si no li posava una copa immediatament. A les set del matí, quinze hores més tard, l'havíem de dur a casa seva per la força. Podia tombar-se uns vint-i-sis whiskys cada dia.

També hi havia un holandesa. Semblava una vella índia americana. Després del seu setè còctel acostumava a fer estranys moviments amb els dits a l'aire mentre parlava de l'alba universal que aviat il·luminaria la humanitat. I també teníem un britànic. Després del seu catorzè gin-fizz deixava anar que havia estat un famós caçador de rinoceronts i que, un dia, havent esgotat la munició i sense mitjans per fugir, va llençar el rifle i es va posar a lluitar contra el rinoceront. El flamant guanyador de la baralla sempre era el brau caçador.

Mr. Jones era un altre client. Solia entrar impetuosament cridant: «un conyac, ràpid!». En acabar-se'l sortia precipitadament per la porta una altra vegada. Després de fer el mateix durant nou vegades romania fora. Però feia el mateix al dia següent. Quatre dies repetint la mateixa rutina em van dur a preguntar-li per què no podia seure al bar amb ordre i prendre el conyac amb calma; seria molt «acostat». Vam ajuntar els nostres caps per damunt el taulell. «Guardeu bé sota el teu barret, he promès la meva dona que no estaria mai en un bar més de cinc minuts seguits!»

També teníem la Vídua Twankey. Acabava borratxa cada vespre, penjant-se del coll de qualsevol home que tingués a prop, i carregada a força cap a casa seva pels seus tres crescuts fills, que eren molt forts. Els nois eren abstemis. Ella, aparentment, no ho era. No faltava un capità anglès. Entrava, es sacsejava, i deia: «necessito un, un de petit». Però el got havia d'estar ple a vessar. Llavors se'l bevia d'un glop i feia «uf!, horrible. No beuré mai més això». Tres minuts més tard repetia la maniobra.

Hi havia un francès que, en emborratxar-se, sempre començava a bramar: «qui m'està insultant? Qui vol brega?» L'home no arribava a l'alçada dels genolls d'una llagosta, i quan l'aixecaven per fer-lo seure al tamboret, seguia, exclamant: «covards, ningú s'atreveix a barallar-se amb mi».

Però, un dia, va arribar la cosa més còmica de totes. Eren les nou del matí. Un home que semblava el tsar de Rússia va entrar amb pas majestuós, amb una dona tremendament grassa. Van recórrer les habitacions sense dir una paraula. Llavors va posar al jardí, van treure un barret tropical d'una maleta, van agafar un arc i una fletxa amb la mà esquerra i un escut a la dreta i es va deixar fotografiar per la seva enorme senyora enfront de la tanca d'estil africà. Tot això sense dir un mot.

Al dia següent van repetir l'escena. Nosaltres no vàrem dir res, havíem acordat guardar silenci com ells. Finalment va pesar damunt seu el fet de dir alguna cosa, doncs no havia encomanat ni una simple beguda. Només va dir: «Ahir les fotos no van sortir». Les va haver de repetir. I, llavors, ell i la seva senyora van sortir del bar, encara en silenci.

Breument: Mallorca semblava ser el lloc de reunió de tots els llunàtics del món. I, a Mallorca, Cala Rajada. I, de Cala Rajada, el bar Wikiki.

Capítol XIII

JOAN MARCH, L'AL CAPONE DE MALLORCA

Xovio, un mallorquí, va venir a preguntar-me si podia tocar la guitarra al bar. Evidentment, li vaig respondre afirmativament. L'home va tocar i cantar molt bé. Tenia una gran veu. Enlloc d'estranyar-me pel seu vestit pagès impeccable, estava copsat per les seves maneres, serenes i segures.

—Quin és el teu ofici real, Xovio? —li vaig demanar.

—Sóc un contrabandista.

Sóc un contrabandista! Un rebia aquesta resposta d'un de cada tres homes a qui es feia la mateixa pregunta, a les Balears. Ningú s'estranya d'aquesta activitat perquè tothom sap el que significa el bon tabac per a la comunitat. Els espanyols són grans fumadors i l'únic tabac que poden trobar a les botigues és material podrit. Tot el negoci del tabac pertany al govern. Pel tabac estranger de qualitat un ha de pagar cinc vegades el que toca. El govern també té el monopoli del mistos, però tampoc en produeixen massa. Per tant, hi ha una gran demanda d'encenedors de benzina. Però l'Estat els carrega amb taxes com a revenja per les pèrdues en mistos. El segell del govern a cada un costa cinc pessetes, i no pot ser venut sense ell. Els espanyols, no obstant, saben què han de fer; darrera la seva conducta indiferent s'amaga intel·ligència i picardia. I la costa d'Àfrica només queda a una nit de viatge des de les Balears. La indústria del contraban prospera amb fermesa.

Si no hi hagués hagut prohibició Amèrica no hauria tingut contrabandistes d'alcohol. Si a Espanya no hi hagués monopoli estatal de tabac i llumins, molts dels seus habitants no tindrien com guanyar-se la vida. Encara que molts d'ells només trafiquen a petita escala, un home s'ha convertit en l'home més ric gràcies al contraban. Joan March Ordinas, conegut per Don March, va néixer a Santa Margalida. El seu pare era un diligent i per tots respectat traficant. Joan va començar distribuint porc i alls, i ho seguiria fent si la I Guerra Mundial no hagués tingut lloc. Va començar a fer diners aprovisionant submarins i proveint-los d'informació important. El seu coneixement de les nombroses cales de Mallorca el va dur a pujar un graó la seva indústria. Va traficar grans quantitats d'armes al Marroc. El seu principal client era el Sultà de la Guerra Feliç, Mohammed Ibn Abdullah el Raisuli el Hasali el Alani.

En acabar la Guerra Mundial i la Guerra del Marroc, March va seguir amb el contraban de tabac. Però a gran escala. Fins avui, ell és el propietari de diversos bancs i d'una companyia naviliera. Apart, dirigeix la principal companyia petroliera espanyola. La principal oficina del seu banc està a Palma de Mallorca, al número 17 del carrer de Sant Miquel. Hi ha oficines a Inca, Felanitx, Llucmajor, Manacor i Sa Pobla. La seva fortuna s'estima en quaranta milions de pessetes; té mansions a Madrid, Barcelona, Can Picafort i Cala Rajada. La primera revolució el va dur a la presó. Va ser acusat, entre altres coses, de finançar l'ex rei d'Espanya. La primera vegada va ser multat amb sis milions de pessetes. Amb aquests diners es va construir un sanatori per a tísics. Quan li varen demanar de pagar cinc milions més per l'equipament, va refusar. Va trobar que era molt més barat subornar el cap de la presó i va escapar amb ell. Encara avui el seu

poder és molt gran. Cada diumenge els fidels pelegrinen a la seva vila a Cala Rajada.

Tancada a pany i clau i ben guardada, la seva vila, amb les claus custodiades pel batlle de Capdepera, Miquel Caldentey, que no permet que ningú la visiti. Però jo vaig provar de superar aquesta dificultat saltant la tanca. El primer que un troba al rebedor de la gegantina entrada és or, or i més or. Tot és daurat, inclòs el llit de Joan March. El llit, construït a l'estil de la tomba de Napoleó, té potes daurades amb ales imperials, ornaments daurats escampats abastament per tot arreu, el dosser daurat està coronat per una àliga daurada. A la cantonada hi ha grans gerres amb aranyes daurades.

Després d'estar una bona estona a la terrassa exterior, amb una meravellosa vista de la mar, vaig deambular pel jardí immens. Aquí va ser quan vaig trobar-me amb un vigilant. Mentre li explicava que havia perdut el meu camí, sense haver d'explicar-li el fet d'haver saltat el mur, vaig arribar a casa seva, mentre encara xerràvem. La casa era molt petita. Tot el que tenia penjava del sostre dins senalles lligades amb cable. Per evitar que les rates hi arribessin, cada cable passava dins una botella amb el cul trencat.

Quan tornava a ser pel poble em va trobar el carter. L'oficina de correus no tenia cap símbol, i el carter no duia cap uniforme.

—Acaba d'arribar el correu. —Em va oferir un plec de cartes, com si fos una baralla de jugar. —Miri si hi ha cap carta per a vostè, la coneixerà millor que jo.

El carter havia de confiar en els clients en aquests temes, doncs no sabia ni llegir ni escriure. Uns centenars de metres més enllà un oficial de duanes parlava a Xovio, mostrant-li seriosament el dit:

—Recorda, si t'eixampo traficant t'escalfaré de valent!

Xovio va riure, va donar un cop amb la mà a l'esquena de l'oficial, va venir cap a nosaltres i va dir:

—És aquesta nit. Saps exactament on ens hem de trobar.

La nit va ser inusualment clara. La mala sort va fer que el cel aclarís deixant pas a les estrelles i la lluna brillà descaradament. Xovio va remugar. Un viatge de contraban no tenia volta enrera.

—Esperarem el proper grup de núvols —va dir Xovio.— Llavors anirem a trobar els altres.

Hi vàrem anar. Amunt i avall per escarpats penya-segats i a través d'esbarzers. Les espines travessaven les nostres primes sabates de lona. Va durar dues hores. De cop, van aparèixer tres carrabiners. Nosaltres ens vàrem llençar mirades uns als altres. El meu amic Batz, que estava amb mi, va maleir:

—Oh, la meua preuada càmara!

Xovio, no obstant, no li importava la càmara fotogràfica d'en Batz i li va donar un cop d'advertiment. Vaig estudiar amb parsimònia els tres representants de la llei. Tenien els rifles embolicats en lona. Tenien les mans dins bosses i capes de llana damunt les espatlles. Xovio va començar a riure en veure la meua cara d'estupefacció. Als Estats Units hagués estat molt més perillós saltar-se els impostos d'aquella manera. Aquí, aparentment, ho podien fer amb certa tranquil·litat. Xovio ens havia informat prèviament que, si hi havia algun problema amb els oficials de duanes, de cap de les maneres haviem d'alçar els braços. Els carrabiners tampoc dispararien, i el pitjor podria ser una petita baralla usant els punys.

A més, si un d'ells tenia intenció d'arrestar algú, tindria la venjança de tot el poble damunt el seu cap. El forner no li vendria pa, el carboner no li vendria carbó, ni el bàrman li serviria begudes. El forner, el comerciant, l'hostaler, els contrabandistes i tothom al poble treballen un amb l'altre. Els tres guardians de l'ordre públic ja havien desaparegut i nosaltres vam sospirar. Vàrem arribar finalment a una àmplia cova i allà trobàrem setze homes i un noi de catorze anys; devia ser la seva primera nit de contraban. Encara hi havia massa llum. Els contrabandistes devien tenir preparades les seves embarcacions feia estona, només volien ser considerats amb els carrabiners. No volien que aquells tinguessin problemes.

Finalment es va fer més fosc i vàrem començar. Cinc embarcacions van ser tretes de la cova i llençades a mar. Tres o quatre homes a cada una. Un petit motor es va posar en marxa i, per guardar les aparences, es van llençar xarxes per babord i estribord. Després d'un llarg i monòton viatge, ja lluny de la vista de l'illa, vàrem trobar-nos amb un gran vaixell de càrrega. Venia d'Alger. Caixa darrera caixa de cigarretes angleses «Three Castles» eren descarregades cap a les nostres embarcacions fins que estaven tan plenes que, quan ens vàrem adonar, la tripulació no tenia lloc per moure's. Costa pujar a les sobrecarregades embarcacions algunes tonyines de grans mides enganxades a les xarxes. Però els peixos són també valuosos, i útils com a part del camuflatge. Mentre, l'alba arriba i comencem a veure el poble. José vigila i senyala que la costa és clara. Les embarcacions són avarades a terra.

Casualment, un Guardia Civil desconegut arribà des de la població. En un moment el peix és aixecat al costat d'una de les embarcacions. Les xarxes són escampades, unes damunt les altres, com per eixugar-les. Un contrabandista posa el peix en primer terme, i Batz fotografia la idíl·lica escena. El Guardia Civil diu «bon dia» i passa de llarg.

A migdia contrabandistes i carrabiners seuen plegats a una taula a l'únic bar del poble, discutint la molèstia del contraban a Mallorca. Vuit dies més tard, el batlle d'una població veïna, Alcúdia, va ser disparat mentre estava negociant el següent carregament de tabac. Tres dies més tard un oficial de duanes va aturar un vehicle privat camí d'Alcúdia i, sense trobar cap mena de resistència, va disparar les dues persones que hi viatjaven, el nebot del batlle i el fill d'un membre del Parlament.

El mateix dia tots els homes de duanes designats a Alcúdia van haver de ser protegits, tal va ser la fúria de la població descontrolada, i va seguir una sèrie d'atacs als carrabiners. No podien sortir al carrer si no era en grups de tres o quatre. Només va ser quan es va saber que els tres morts no van ser causats per l'excés de zel dels agents de duanes, sinó que havien caigut víctimes de la competició, quan la indignació popular va acabar, i el destacament de duanes va poder ser restablert a Alcúdia. Els fets del cas van ser els següents: la factoria de tabac africana, treballant amb una pressió excessiva, no podia donar abast a tots els encàrrecs. Per tal de rebre els seus profits més ràpidament el batlle va posar un preu més alt que l'habitual i, per tant, va assolir avantatges enfront de la seva competència.

El batlle, que va voler ser més espavilat que els seus rivals, va ser més lent, doncs va passar a cadàver abans de rebre el seu carregament de tabac. L'oficial de duanes que es carregà la mort dels altres dos a la seva consciència era amic

del grup rival. Volia així pagar el que va considerar una acció deslleial. Finalment, tot va ser perdonat i oblidat. Les notícies, tant d'amics com de contraris, van parlar d'honor compensat i de deures ben fets. «Les seves ànimes encara són amb nosaltres» era la dita popular.

No hi hauria hagut tanta reconciliació i tranquil·litat si la causa fora l'extraordinari zel oficial de duanes. La llei no tenia el dret de ser tan brutal en dur a terme la seva feina. I cap oficial de duanes seria tan idiota d'intentar-ho. És només al camp de batalla de la competitivitat capitalista, dels guanys i les pèrdues econòmiques, on la descortesia pot arribar a tal extrem.

[Traducció de Biel Mir]

7.2 Versió catalana de Francesca Pasqual de «The Strange Story of the Miracle of the Mediterranean», publicat dins *Out of my Mind*, el 1946.

L'ESTRANYA HISTÒRIA DEL MIRACLE DE LA MEDITERRÀNIA

Al 1932 jo vivia a Cala Rajada, a Mallorca, la petita illa de la Mediterrània entre França, Espanya i Àfrica. Era molt amic dels contrabandistes mallorquins, els quals eren un encreuement d'espanyol i àrab. La mar era casa seva i eren els mariners i pescadors més forts que hom voldria trobar-se.

Una meravellosa nit de lluna plena vaig sortir amb ells, en el seu esquif, suposadament per pescar, però en realitat era per recollir tabac d'un gran vaixell africà fondejat a mar oberta. Pel camí vaig tenir molta set. Havia menjat arengades salades i la meva set anava de mal en pitjor, emperò no hi havia res per beure a bord.

Em vaig queixar als meus amics, els quals començaren a riure i digueren:

– Tranquil, d'aquí a uns moments podràs beure tota l'aigua dolça que vulguis. Em vaig enfadar i els vaig dir que no estava d'humor perquè em prenguessin el pèl. Com hi podria haver aigua dolça al mig de la Mediterrània, sobretot quan estàvem a vuit hores de navegació lluny de terra? Ells només van riure i digueren: –Ja ho veuràs, ja ho veuràs.

Al cap d'una estona assenyalaren un lloc a la mar i digueren:

–Allà hi ha la beguda. –Això va massa enfora! Deixeu-me tot sol –els vaig dir bruscament. –D'acord –digué en Pere, el patró–. Si no ens creus, mira'm. I tragué el cap a un costat de la barca i va beure de la mar. Jo el mirava atentament. No era un truc, estava realment bevent. Encoratjat, vaig posar el cap a l'aigua i astorat vaig beure l'aigua més bona i fresca que mai havia begut. Veient el meu esbalaïment, en Pere explicà: –Això és un lloc secret que els pirates coneixen d'ençà de cents i cents d'anys. Es tracta d'una font que hi ha davall les roques de la mar, la qual puja a la superfície amb tanta força que empeny l'aigua salada i ens ofereix l'aigua més fresca i bona al bell mig de la mar.

VERITAT O NO?

Lector: Aquesta història no pot esser vertadera, perquè els contrabandistes no surten amb lluna plena. Els veuriem i els agafarien.

Autor: Per altra banda, és una història ben verídica, doncs els contrabandistes surten amb lluna plena perquè necessiten veure-hi dins la mar. Ells fan el transbord del contraban a l'ombra del gran vaixell. Si no em creus, vine amb mi a un viatge per la Mediterrània i t'ensenyaré el lloc exacte. En Pere em va dir com trobar-lo amb l'ajuda de les estrelles i del meu rellotge. Tot el que demano és que paguis les despeses del viatge, no obstant això el més barat per a tu, si vols beure aigua potable, és sens dubte obrir l'aixeta de la teva cuina.

[versió catalana de Francesca Pasqual]

7.3 Versió catalana de Francesca Pasqual del Pròleg de Henry Miller, publicat el 1965 a *Rebel aus Leidenschaft*.

Pròleg

de Henry Miller

Déu ens ha creat a tots com a individus, així ens ho han comunicat. Emperò només n'hi ha un com en Jack Bilbo i aquest és ell mateix. Fins i tot aquells que només han vist la seva foto no l'oblidaran mai. És una espècie de sant per als mariners, tan sols bondat i dolçor..., emperò que Déu ajudi els qui el fan enfadar! No és d'estranyar el fet que ell hagués estat vagabund, rodamón, gàngster, anarquista, mariner, propietari d'un bar i, qui sap què més. Va ésser i serà sempre molt més que això. És una persona de cap a peus; un home que estima la justícia; que creu en el perdó; que odia l'assassí, sobre tot els «Nazis», vertaders enemics de la humanitat.

Fa dos anys, vaig tenir el gran plaer de conèixer personalment en Jack Bilbo, a Berlín, en el seu «Käpt'n-Bilbo-Hafen-spelunke»,* on les parets, tant interiors com exteriors, estan decorades amb les seves pintures, fotografies, retalls de diaris i tot allò que evoca la imaginació. Era allà, al bar, gros, poderós i barbut. Els seus ulls gris-verdós irradiaven filantropia. Més tard sopàrem plegats a la rebotiga de la seva tenda de curiositats, un lloc prou gran per a allotjar-se, amb un sofà i una taula. Fou un menjar excel·lent, preparat per la seva estimada esposa. En Jack suava moltíssim i em vaig demanar com podia ésser capaç d'evitar la claustrofòbia. Emperò ell ja havia viscut dins petites cabanes, fins i tot a vegades amb reixes al davant. Un s'imagina que necessitaria l'espai d'una gran vil·la o d'un palau, però no és així. Ell s'adapta a tot. Pot passar sense menjar, si és necessari. Pot estar en silenci, fins i tot quan «ells» li arrenquen les ungles i li peguen amb una porra.

Freqüentment, quan al vespre no puc dormir, m'imagín com hagués estat si hagués tengut, com a amics i companys, Jack Männer, Jack London, Blaise Cendrars, Liam O'Flaherty o Maxim Gorki. Malgrat que ell, al llarg de tota la vida, hagi estat un apassionat anarquista, és prou vell per haver conegut homes com el príncep Kropotkin o Johann Most. Aquests impetuosos i temeraris individualistes tenen qualque cosa en el seu interior que fa que siguin estimats per tots els homes i dones del món. Són, endemés escriptors i pintors com Jack Bilbo, per tant nien dins els nostres cors per a sempre més. Els estimam perquè són solitaris, «Uitlanders»,** vagabunds i forasters de la societat. Els seus pecats i crims no són de tipus ordinari. Fan que la concepció general del pecat i del delictes no tingui sentit. Aquests homes tenen una percepció estricta del bé i el mal, i no obstant això prenen les seves pròpies decisions d'una manera diferent a les de la petita burgesia. Francament, estan més prop de Déu.

Intencionadament he escrit molt poc o gairebé res sobre aquest llibre. Per què ho hauria de fer? La seva profunditat i força parlen per elles mateixes. És un informe gegant, sense ambigüitats, sobre la vida d'un home. Les ànimes sensibles, millor que ho deixin anar. Però les que es reboquen en el pecat, les que

han gaudit de la vida i encara estimen, les que no tenen por d'embrutar-se les mans ni de transgredir la llei, tindran el plaer de delectar-se amb aquest llibre.

Què més puc dir? Tan sols això: vint-i-una salutacions per al vell capità! Que el seu esperit continuï present.

Pacífic Palisades, Califòrnia, USA
[versió catalana de Francesca Pasqual]

* cantina al moll

** estranger en africaans.

Agraïments

A l'historiador Josep Terrassa *de na Maïans*, al cercador incansable de coses gabellines Antoni Flaquer *Coix*, als traductors Francesca Pasqual i Biel Mir, a Antoni *Cateol* i Jaume Miró, a l'Arxiu Municipal de Capdepera i a l'Arxiu del Jutjat de Capdepera.

Amb motiu de la presentació exitosa i multitudinària d'*El temps s'esmicola*, llibre de Gabi Einsele, Maria Massanet i Gori Rexach i documental d'Antoni Capellà i Agustí Torres, amb el Teatre Principal ple de gom a gom, me va venir al cap la celebració de les IV Jornades d'Estudis Locals dedicades a *El turisme abans del turisme*, en les quals vaig llegir la comunicació que avui presentem en aquesta secció. Restava fins ara inèdita tot esperant la seva publicació en paper que, per motius que desconec, no s'ha arribat a fer. Com es veurà, està dedicada a Jack Bilbo, personatge que m'ha fascinat des del dia que el vaig conèixer, segurament a través de l'amu Antoni *Coix* en una d'aquestes tertúlies en les quals participam i que han estat tan fructíferes.

No he fet moltes correccions ni tampoc l'he actualitzada; resta, per tant, gairebé com la vaig llegir, encara que ja han passat alguns anys des del moment en què va ser redactada (octubre-novembre de 2010) i, segurament, se podrien dir moltes més coses, tant del personatge com de Cala Rajada i l'etapa republicana. A més, potser vaig ser massa optimista quant a la credibilitat del què conta a les seves autobiografies el mateix Bilbo. En tot cas, el llibre que esmentàvem abans, presenta tota una sèrie de novetats que no cal repetir i, per tant, animam a la seva lectura, com també al visionat del documental, que recrea meravellosament tots aquells instants irrepetibles. Per això, pregam que es tinguin presents totes aquestes circumstàncies temporals a l'hora de llegir el text que presentem avui en format PDF i que, en el seu moment, va rebre elogis extraterrestres que me tem que no es tornaran a repetir.

maig 2015

Nota Bene

Aviat sortirà la versió completa de l'Autobiografia de 1948 en versió de Biel Mir. Cal constar que el 1965 es va editar una altra autobiografia, *Rebel aus Leidenschaft*, en alemany, que té algunes contradiccions respecte a les anteriors, especialment en la qüestió d'Al Capone.

